

УКРАЇНЬКА АСОЦІАЦІЯ ВИКЛАДАЧІВ І ДОСЛІДНИКІВ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

УКРАЇНСЬКИЙ ЩОРІЧНИК
З ЄВРОПЕЙСЬКИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ СТУДІЙ

Випуск VI

Київ
2021

Український Щорічник з Європейських Інтеграційних Студій. Вип. VI.– Київ, APREI, 2021. – 165 с.

The Ukrainian Yearlybook of European Integration Studies. Issue VI. – Kyiv, APREI, 2021. – 165 p.

У даному Випуску Щорічника з Європейських Інтеграційних Студій представлені публікації науковців з різних університетів України. В своїх напрацюваннях автори висвітлювали результати своїх досліджень з євроінтеграційної тематики, намагались комплексно осмислити соціально-економічні аспекти розвитку Європейського Союзу, відносини ЄС – Східне Партнерство, а також досліджували різні аспекти європейського виміру реформування вищої освіти в Україні та країнах ЄС.

This issue of the Yearlybook of European Integration Studies contains publications of scholars from different universities of Ukraine. In the articles the authors highlighted the results of their research on European integration, the socio-economic aspects of the development of the European Union, the EU-Eastern Partnership relations, as well as various aspects of the European dimension of higher education reform in Ukraine and EU countries.

Редакційний комітет не несе відповідальності за погляди, висловлені авторами матеріалів. За повного або часткового використання матеріалів збірника посилання на видання обов'язкове. Матеріали надруковані методом прямого відтворення тексту, наданого авторами, які несуть відповідальність за його достовірність, зміст і стилістику, за правильне цитування літературних джерел та посилання на них.

The Editing Committee is not responsible for the views expressed by the authors. In case of full or partial use of the materials of the Yearlybook, the reference to the publication is obligatory. The articles were published by the method of direct reproduction of the text provided by the authors, who are responsible for its authenticity, content and style, as well as for the correct quotation of the literature sources and references to them.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

ISSN 2708-0205 (online)

© Українська Асоціація Викладачів і
Дослідників Європейської Інтеграції, 2021

Кундеус Оксана
кандидат політичних наук
доцент кафедри політології і соціології
Рівненський державний гуманітарний університет

ГІБРИДНА ВІЙНА РФ ЯК ПРОТИДІЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОМУ ВИБОРУ УКРАЇНИ

HYBRID WAR OF THE RUSSIAN FEDERATION AS A COUNTERFEIT OF UKRAINE'S EUROPEAN INTEGRATION CHOICE

Анотація. Стаття присвячена осмисленню, відносно, нового явища для міжнародних відносин – гібридної війни, яку Російська Федерація розв'язала проти України з метою підпорядкування нашої держави своїм імперським інтересам. Зазначається, що незалежна Україна, яка прямує в європейському напрямі, є серйозним викликом і загрозою для РФ. При цьому, у науковій розвідці наводиться стислий опис подій, що передували нинішній ситуації в українсько-російських відносинах. Згадано дії, до яких вдавалася Росія з метою запобігання підписанню Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Окреслюються витoki та характеристики нинішнього російсько-українського конфлікту. Доведено, що європейська інтеграція і членство в Європейському Союзі є стратегічною метою України, тому що це дасть можливість реалізації національних інтересів, побудови економічно розвиненої та демократичної держави, укріплення позицій у світовій системі міжнародних відносин.

Ключові слова: зовнішня політика України, Європейський Союз, гібридна війна, євроінтеграційна політика України.

Summary. The article is devoted to understanding a relatively new phenomenon for international relations - the hybrid war that the Russian Federation has launched against Ukraine in order to subordinate our state to its imperial interests. It is noted that independent Ukraine, which is heading in the European direction, is a serious challenge and threat to Russia. However, in scientific exploration a brief description of the events that preceded the current situation in the Ukrainian-Russian relations is given. The measures were recalled which Russia had taken to prevent the signing of the Association Agreement between Ukraine and the EU. The origins and characteristics of the current Russian-Ukrainian conflict were also outlined. It is proved that European integration and EU membership is a strategic goal of Ukraine, as it will give the opportunity for the realization of national interests, to build economically developed

and democratic state, and to strengthen position in the global system of international relations.

Keywords: foreign policy of Ukraine, the European Union, hybrid war, European integration policy of Ukraine.

Постановка проблеми. 27 січня 2015 року Верховна Рада України ухвалила Постанову «Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором». В документі наголошується, що «Україна залишається об'єктом воєнної агресії з боку Російської Федерації, яку вона здійснює, серед іншого, і через підтримку та забезпечення масштабних терористичних атак. ... беручи до уваги норми Статуту ООН та Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН №3314 «Визначення агресії» від 14 грудня 1974 року Верховна Рада України визнає Російську Федерацію державою-агресором...» [11]. Це Звернення визначає стан і характер тривалого російсько-українського конфлікту, причиною і джерелом якого є російська експансіоністська політика на пострадянському просторі, який Російська Федерація, в особі її нинішнього керівництва, вважає зоною своїх «привілейованих інтересів». Звідси – жорстке примушення України до євразійської інтеграції під егідою РФ і блокування курсу Києва на європейську та євроатлантичну інтеграцію.

Така політика Росії, що здійснювалася з початку 2000-х років, не передбачала формування дійсно рівноправних, партнерських і паритетних відносин Москви та Києва і мала за мету перетворення України на підконтрольну державу, яка б рухалась у фарватері російської політики. Російські геополітичні плани щодо України були зруйновані в лютому 2014 року. У відповідь путінський режим вдався до прямої агресії проти України – в березні 2014 року було анексовано Крим, згодом розпочалася військова експансія на Сході України. Вже вісім років триває «неоголошена», або «гібридна» війна РФ проти України, внаслідок якої Україна зазнала наймасштабніших людських, територіальних, економічних втрат [12].

Уперше поняття «гібридна війна» виникло в США. Тому необхідні деякі пояснення щодо перекладів з англійської. Термін гібридний, як запозичений і відомий в українській мові, не викликає різночитань з англійським hybrid. Він означає поєднання різнорідних елементів у цілісному фізичному об'єкті, явищі, або дії. Термін «війна», якому відповідає англійське слово war, став широко використовуватись з означенням hybrid (гібридна) тільки з початком російської агресії проти України. До цього в аналізах гібридної війни переважало використання терміна hybrid warfare, що буквально означає «гібридні засоби ведення війни». Цей факт слід підкреслити особливо: російська агресія спонукала до розширення змісту концепту, стимулювала процес осмислення гібридної війни як окремого феномена [14, с.29].

Варто відмітити, що концепція «гібридної» війни переважно під впливом українсько-російського конфлікту набула поширення й акцентування. Нині цією популярною концепцією намагаються пояснити всі особливості зазначеного конфлікту, зокрема страх обох сторін перед повномасштабним застосуванням збройних сил. Причому цей страх зберігається навіть тоді, коли таке застосування вже має місце. Росія остерегається значних втрат, внутрішньої нестабільності, економічного занепаду, негативної реакції світової спільноти. Українські ж страхи аналогічні побоюванням будь-якої іншої жертви агресії [3, с.54].

На думку науковця Є.Магди, гібридна війна — це прагнення однієї держави нав'язати іншій (іншим) свою політичну волю шляхом комплексу заходів політичного, економічного, інформаційного характеру і без оголошення війни відповідно до норм міжнародного права [8, с.4].

Критичним наслідком цієї війни є взаємне відчуження суспільств обох країн. Російсько-український конфлікт не є «локальною», «периферійною» подією – він має регіональний і глобальний вимір і містить виклики та загрози світовій системі безпеки. Анексія Криму, ситуація на Сході України перетворюються на масштабний «заморожений конфлікт», що загрожує безпеці і стабільності не лише на європейському континенті, але й у світі в цілому. Провідні країни Заходу, міжнародні організації не визнали анексію Криму, продемонстрували політико-дипломатичну солідарність з Україною, підтримали Україну в її боротьбі з російською агресією на Донбасі. Україна отримала вагому зовнішню фінансову, матеріально-технічну допомогу. Проти Росії запроваджені «стримуючі» санкції. Зовнішня підтримка є вирішально важливою для України, яка, перебуваючи в різних «вагових категоріях» з Росією, має обмежені внутрішні ресурси для протистояння російській агресії.

Наразі Україна перебуває в епіцентрі гострого протистояння Захід-Росія, яке характеризується безпрецедентною втратою взаємної довіри. Українсько-російські відносини перебувають у критичному непередбачуваному стані. Триває політико-дипломатична конфронтація; порушені базові угоди та домовленості; фактично зруйнована система інституційних міждержавних відносин; загострюється економічне, енергетичне протистояння, триває інформаційна агресія з боку РФ. У цілому, нинішні реалії не дають підстав говорити про зміни на краще в російській політиці на українському напрямі в осяжній перспективі [12]. Відтак, **головною метою статті** є висвітлення та аналіз принципово інших концептуальних, стратегічних підходів до співіснування з путінською Росією, перегляду системи міждержавних контактів, запровадження конкретних заходів на російському напрямі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Російська агресія, різні аспекти гібридної війни неодноразово ставали предметом аналізу в численних наукових працях таких вітчизняних та зарубіжних експертів, як І. Беззуб [1], О. Власюк [3], В. Горбулін [3], [14], С. Кононенко [3], Є. Магда [8], Г. Перепелиця [5], [6], О. Потехін [6] та ін.

Виклад основного матеріалу. Російська агресія проти України кардинально змінила ситуацію в Європі і світі, стала викликом світовій безпеці, на який наразі адекватної відповіді не знайдено. Порушена ефективність міжнародних механізмів запобігання розповсюдженню ядерної зброї (Будапештський меморандум), втрачена взаємна довіра та виникла гостра політико-дипломатична конфронтація між Заходом і Росією. Дії Російської Федерації створюють прецедент застосування сили у вирішенні спорів між державами – вкрай небезпечний тим, що такий приклад подала держава – постійний член Ради Безпеки ООН, член світового «ядерного клубу», гарант безпеки, територіальної цілісності та суверенітету держав, які добровільно відмовилися від володіння ядерною зброєю.

Тенденції глобальної системи міжнародних відносин до багатополлярності відкрили Росії вікно можливостей повернути свій статус світової держави, без якого росіяни не уявляють майбутнього своєї країни. Першим етапом у відновленні такого статусу мала бути реінтеграція пострадянського простору й цілковите поглинання його Росією. Без України вирішення такого стратегічного завдання не мало сенсу. В умовах, коли Україна відмовилася від реінтеграційних проєктів і висловила намір підписати Угоду про асоціацію з ЄС, воєнно-силовий сценарій виявився єдиним шляхом реалізації такого стратегічного завдання РФ. Воєнна окупація України та ліквідація її державності розв'язувала Росії руки для поглинання всього пострадянського простору. Російсько-українська війна викрила глибоку кризу європейської безпеки загалом і безпеки Європейського Союзу зокрема [6, с. 7].

Можна констатувати, що усі роки незалежності Україна проводила політику, яку можна назвати політикою лавірування між двома великими центрами тяжіння – Європейським Союзом і Росією (або тими інтеграційними об'єднаннями, які Росія ініціювала). Невизначеність з баченням майбутнього гальмувало розвиток держави і суспільства. Наслідки такої політики очевидні. Міжнародний авторитет України підірвано, українська економіка виживає фактично за рахунок експлуатації давно застарілих підприємств і дешевої робочої сили. У міжнародних рейтингах Україна за багатьма показниками перебуває на найнижчих сходинках. Тим часом, європейські країни колишнього

«соціалістичного табору», які на початку 1990-х років мали навіть слабші позиції, ніж Україна, давно приєдналися до ЄС, і наразі їх економічні показники є вищими, а суспільний добробут – кращим, ніж в Україні. Україна також проголосила і законодавчо закріпила наміри інтеграції до ЄС. Першим кроком до їх реалізації мало стати підписання в листопаді 2013 року Угоди про асоціацію, яка передбачала і створення зони вільної торгівлі між Україною і ЄС [19].

29 листопада 2013 року у Вільнюсі відбувся саміт «Східного партнерства», на якому планувалося підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Проте, Президент України В. Янукович напередодні саміту заявив, що Україна не підпише Угоду про асоціацію, оскільки український бізнес ще не готовий. Також В. Янукович запропонував започаткувати діалог у

тристоронньому форматі ЄС – Україна – Росія. У результаті учасники саміту у Вільнюсі ухвалили спільну декларацію, у якій відзначається «безпрецедентна громадська підтримка» політичної асоціації та економічної інтеграції України з Євросоюзом [2].

Варто відмітити, що протягом місяця перед самітом відбулися три зустрічі В. Януковича з президентом РФ В. Путіним, усі поза територією України. Показово, що українські дипломати не були присутні на переговорах Януковича і Путіна 9 листопада 2013 року й лише констатували, що під час зустрічі президентів обговорювалися питання торговельно-економічних відносин між двома країнами в контексті Вільнюського саміту. Не була прийнята і пропозиція про тристоронні консультації ЄС – Україна – Росія. У результаті В. Янукович, попри просто таки демонстративну готовність ЄС до підписання парафованої та узгодженої на переговорах з його ж урядом угоди, відмовився її підписати. Отже, вирішальним чинником, який вплинув на це рішення та подальший розвиток ситуації в Україні, був тиск з боку Росії. Зауважимо, що, згідно з новою концепцією зовнішньої політики РФ, прийнятою 12 лютого 2013 року, Україна є основним партнером СНД для Росії. Згідно із цією самою концепцією, Росія намагатиметься всіляко сприяти інтеграційним процесам на пострадянському просторі із залученням України [7].

Так, 31 травня 2013 року був підписаний Меморандум «Про поглиблення взаємодії між Україною та Євразійською економічною комісією», згідно з яким Україна погодилася «дотримуватися принципів зафіксованих у документах... Митного союзу» [16].

Майже відразу після такого «інтеграційного розвороту» України на Схід, утаємниченого від Парламенту і громадськості, заснованого на кулуарних домовленостях з РФ, було підписано пакет українсько-російських угод від 17 грудня 2013 року, зокрема – про надання Україні короткострокового кредиту у 15 млрд. доларів США і зниження ціни на російський газ. Де-факто, це була «плата» Кремля за відмову Києва від євроінтеграції.

Таким чином, відмова вищого керівництва держави у листопаді 2013 року від підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС спричинила початок масового мирного протесту в Україні на захист євроінтеграційних прагнень народу України, що отримав назву «Євромайдан». Ситуація різко загострилася через жорсткий силовий розгін «Євромайдану» в Києві 30 листопада 2013 року, що викликало різко негативну реакцію як в Україні, так і в Європі і світі та в кінцевому підсумку призвело до силового протистояння громадян і влади, повалення режиму В. Януковича та його втечі з України в ніч з 21 лютого 2014 року [13].

Очевидно, що 2013 рік став вирішальним в українсько-російських відносинах. Російська сторона задіяла всі політико-економічні важелі впливу, з одного боку, для втягування України в процес євразійської інтеграції, з іншого – для блокування євроінтеграційного курсу офіційного Києва.

22 лютого 2014 року Верховна Рада прийняла Постанову «Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень

та призначення позачергових виборів Президента України», обрала головою Парламенту представника об'єднаної парламентської опозиції О. Турчинова, призначила позачергові президентські вибори на 25 травня 2014 року та поклала на О. Турчинова виконання обов'язків Президента до виборів [9].

Після перемоги в Україні Революції Гідності, 13 березня 2014 року Верховна Рада України прийняла Постанову «Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі» [10], якою підтверджується незворотність курсу України на європейську інтеграцію, метою якої є набуття членства в Європейському Союзі. Було також відзначено, що Україна як європейська держава, яка поділяє спільну історію та цінності з країнами Європейського Союзу, має право подати заявку на набуття членства у Європейському Союзі відповідно до статті 49 Договору про Європейський Союз. Цією Постановою Верховна Рада України рекомендувала Виконуючому обов'язки Президента України та Кабінету Міністрів України низку першочергових кроків у сфері європейської інтеграції, передусім у контексті укладення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [17].

Політичну частину Угоди про асоціацію було підписано 21 березня 2014 року, економічну частину — 27 червня 2014 року. 16 вересня 2014 року Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС.

Відповідно до статті 486 Угоди з 1 листопада 2014 року здійснюється її тимчасове застосування. Повністю Угода про асоціацію між Україною та ЄС набирає чинності після її ратифікації усіма державами-членами, в перший день другого місяця, що настає після дати здачі на зберігання до Генерального секретаріату Ради Європейського Союзу останньої ратифікаційної грамоти або останнього документа про затвердження.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС є міжнародно-правовим документом, який на договірно-правовому рівні закріплює перехід відносин між Україною та ЄС від партнерства та співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції [4]. Містить положення про створення поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ЗВТ). Угода створює передумови для подальшого вступу України до ЄС, однак – не є ані його гарантією з боку ЄС, ані зобов'язанням з боку України [19].

Виступаючи на XVII саміті Україна – ЄС, який відбувся у Києві 27 квітня 2015 року, Президент України П. Порошенко наголосив, що перспектива членства у ЄС є стратегічним орієнтиром українських прагнень до перетворення і ключовою метою, заради якої проводяться реформи. Уперше Україна брала участь у саміті в статусі держави, яка уклала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом.

1 вересня 2017 року після тривалого процесу ратифікації усіма державами-членами Угода про асоціацію між Україною та ЄС набула чинності у повному обсязі.

На Двадцять другому Саміті Україна – ЄС, який відбувся 6 жовтня 2020 року в Брюсселі, сторони домовилися здійснити у 2021 році всебічний огляд досягнення цілей Угоди, як це передбачено Угодою [17].

12 жовтня 2021 року відбувся двадцять третій саміт Україна – ЄС у Києві. У спільній заяві Президент України Володимир Зеленський, Президент Європейської ради Шарль Мішель та Президент Європейської комісії Урсула фон дер Ляєн відзначили: «Ми підтверджуємо своє рішуче засудження очевидного порушення суверенітету та територіальної цілісності України внаслідок актів агресії російських збройних сил, починаючи з лютого 2014 року. Ми не визнаємо та продовжуємо засуджувати незаконну анексію Росією українських Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, посилення мілітаризації півострова, серйозне погіршення там ситуації з правами людини, а також обмеження свободи в'їзду громадян України на Кримський півострів та виїзду з нього. Ми засудили проведення виборів до Державної Думи Російської Федерації, що проводилися на незаконно анексованому Кримському півострові 17-19 вересня 2021 року всупереч духу та цілям Мінських домовленостей, до участі в яких також були залучені жителі непідконтрольних Уряду України територій Донецької та Луганської областей» [15].

Висновки і пропозиції. Таким чином, незважаючи на труднощі, головний крок уже зроблено: ми остаточно визначилися зі своїм майбутнім. Європейський вибір став основою зовнішньополітичної ідентичності України. Неухильна реалізація курсу на інтеграцію до Європейського Союзу забезпечує гарантії верховенства права, плюралістичної демократії, дотримання прав людини, розвиток в Україні громадянського суспільства, побудову соціально орієнтованої ринкової економіки.

Щодо формування та реалізації зовнішньої політики в цілому, то необхідно враховувати, що Україна перебуває у стані «гібридної» неоголошеної війни. За таких умов зовнішня політика держави має формуватися і здійснюватися максимально узгоджено з політикою безпеки – як у внутрішньому її вимірі, так і в регіональному і глобальному. Саме забезпеченню безпеки мають підпорядковуватися дії влади в усіх інших сферах – економічній, енергетичній, гуманітарній, інформаційній тощо. Ефективні реформи та продуктивна повсякденна діяльність держави в цих сферах – передумова та запорука як зміцнення безпекових (оборонних) можливостей України, так і посилення її міжнародної підтримки.

Тому, в умовах «гібридної» війни зовнішня політика України має бути зосереджена на: ефективній «конвертації» міжнародної політико-дипломатичної солідарності з Україною у практичні дії із зупинення російської агресії та активну участь провідних країн Заходу – партнерів України, міжнародних інституцій у врегулюванні російсько-українського конфлікту; залученні військової, фінансово-економічної, науково-технічної, експертної, гуманітарної допомоги. На російському напрямі політика України має бути жорстко прагматичною, спрямованою на захист власних інтересів і протистояння російському впливу. Її зміст і характер мають визначатися новими

концептуальними підходами та засадами, викладеними в базових документах, ухвалених українською владою під час російської агресії.

Список використаних джерел:

Беззуб І. Сучасний стан і перспективи української євроінтеграції. Центр досліджень соціальних комунікацій. URL:

http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1209:suchasnij-stan-i-perspektivi-ukrajinskoji-evrointegratsiji&catid=8&Itemid=350

Вільнюський саміт ухвалив декларацію. УНІАН. 2013. URL: <http://www.unian.ua/politics/857549-vilnyuskiy-samit-uhvaliv-deklaratsiyu.html>

Горбулін В. П. Україна і Росія: дев'ятий вал чи Китайська стіна / В. П. Горбулін, О. С. Власюк, С. В. Кононенко. Київ: НІСД, 2015. 132 с.

Договірно-правова база співробітництва Україна – ЄС. Міністерство закордонних справ України. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ua-eu-relations>

Зовнішня політика України – 2013: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети / За ред. Г. М. Перепелиці. Київ: ВД «Стилос», 2014. 352 с.

Зовнішня політика України – 2014: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети / За ред. Г. М. Перепелиці, О. В. Потехіна. Київ: ВД «Стилос», 2015. 326 с.

Концепция внешней политики Российской Федерации Утверждена Президентом Российской Федерации В.В.Путиным 12 февраля 2013 г. URL: http://www.mid.ru/ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/ckNonkJE02Bw/content/id/122186

Магда Є.В. Гібридна війна: вижити і перемогти. Харків: Віват, 2015. 304 с.

Постанова Верховної Ради України від 22 лютого 2014 року «Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України», (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 11, ст.158). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/757-18>

Постанова Верховної Ради України від 13 березня 2014 року Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 16, ст.584). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/874-18>

Постанова Верховної Ради України від 27 січня 2015 року Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором. (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 10, ст.68). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/129-19>

Поточний стан українсько-російських відносин. Національна безпека і оборона. 2014. № 5-6 (148-149). URL: http://www.razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/NDS_148-149.pdf

Російсько-український конфлікт: стан, наслідки, перспективи розвитку подій. Національна безпека і оборона. 2014. № 5-6 (148-149). URL: http://www.razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/NDS_148-149.pdf

Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. Київ: НІСД, 2017. 496 с.

Спільна заява за підсумками 23-го Саміту Україна – Європейський Союз URL:
<https://www.president.gov.ua/news/spilna-zayava-za-pidsumkami-23-go-samitu-ukrayina-yevropejsk-71037>

Текст меморандуму про поглиблення взаємодії між Україною та Євразійською економічною комісією Інформаційне агентство Interfax – Україна. URL: <http://ua.interfax.com.ua/news/political/155285.html>

Угода про асоціацію між Україною та ЄС. Представництво України при Європейському Союзі URL:
<https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/ugoda-pro-asociaciyu-mizh-ukrayinoyu-ta-yes>

Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 26 травня 2015 року "Про Стратегію національної безпеки України". URL:
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>

Україна: час вибору. Центр Разумкова, Київ. 2013. URL:
http://www.razumkov.org.ua/upload/Brochure_EU-CU-7-2013.pdf

